

סקירה על ספר שיריה החדש של שולמית חוה הלוי "אות הבל", ירושלים, הוצאת כרמל 2003.

מאת אסי דגני

זה ספר שיריה השני של שולמית חוה הלוי, נצר למגורשי ספרד, העוסקת בחקר צאצאי האנוסים בפזורותיהם ומסייעת לרוצים לשוב ליהדות.

אגע רק בחלק מן הנושאים והעניינים שעוסק בהם הספר, בראש וראשונה "משירי סבארו", המסעדה הירושלמית שמתאבד פלשתיני גרם בה לאבדות קשות, ביניהן כמה מבני משפחה אחת:

"המקום הינה מפצץ" / אמר הילד ששָׁלַף את אָחותו התינקת / מתחת עֶרְמַת זְכוּכִית שְׁבוּרָה וְכִסְאוֹת וְרָץ.

והשיר "ביקור חולים", שהוא בית חולים ירושלמי במרחק 70 מטרים מבית הקפה המדובר:

כְּשֶׁהֵיִלְדָה הִקְטִינָה בְּבֵית הַחֹלִים / דְּבָרָה אֶל הַשָּׂרָה בְּכָל-כַּךְ צָעַר וּגְבוּרָה /
וְרָאָה הָעַם הַנִּחְבָּא אֶל בֵּיתוֹ / אֶת הַבְּרָגִים שֶׁבָאוּ מִקְרָבָה / וְכִלְנוּ בְּכִינוּ //
בְּאוֹתָהּ שְׁעָה, בְּפִנֵּת הַחֲדָר / וּגְבוּ אֶל הַמְצַלְמוֹת יֵשֵׁב / א.ל. צְבָאוֹת וְהַסְתִּיר אֶת /
פְּנֵיו בְּבוּשָׁה וְנִיסָה לַעֲשׂוֹת / קוֹלוֹת שֶׁל יִלְדָה אֶבֶל / הוּא לֹא סָדָר אֶף אֶחָד /
וְכִלְנוּ שְׁלַחְנוּ אֵלָיו אֶצְבָּע / מֵאֲשִׁימָה עַד שְׁמֵרֵב שֶׁהִתְבַּיֵּשׁ / הוּא עָשָׂה נֶס וְנֶעְלַם
בְּכָלֵל

ביאליק כתב על הפרעות בקישינוב בתחילת המאה העשרים בשירו 'בעיר ההרגה' כך: "השמש זרחה, השיטה פרוחה והשוחט שחט" – על אדישותו של העולם נוכח רצח מאורגן, אך שולמית מרחיקה לכת מביאליק, היא עושה חשבון כמעט ישיר עם "אי לי צבאות" אשר מסתיר את פניו בבושה נוכח רצח ילדים קטנים, מאשימה אותו והוא עושה נס...נעלם בכלל! כך כותבת משוררת מאמינה ומקיימת מצוות, המביעה באופן הזה גם את התחושה שנעשים לנו נסים מעט מדי, וכמעט שמטילה הספק אם ישנו בכלל מישהו שם למעלה שאכפת לו ממה שקורה: במציאותו אין לה ספק, אך נס הוא לא עשה לכל אלה שהולכים כך לעולמם; נס אולי הוא כן עשה שהילדה רק פצועה (אך סובלת על לא עוול בכפיה) – אבל הוא באורח אירוני "נעלם בכלל", שזה קרוב לאמירה שהוא לא היה בכלל; זה עולם חסר רחמים, הנותן את התחושה ש"אין אלוהים".

מוטיב האשמת האל הדומם, השותק, רק נרמז בשיר אחר, שיר אישי שבו הדוברת מזכירה פצע גופני ונפשי שאירע לה עצמה על שפת הים: "רק שְׁנוֹתַי בִּי פָּצַע / בְּאֲדָם שְׁחֹר לָבָן / כְּתָמִים שֶׁל יְצִיאַת נֶרְן / אֶל חוֹל וְיָם וְחִזְרָה / כְּךָ סָתַם / בְּ-דְ-מִ-י-אֶ-לִי". (נר"ן אלה ראשי תיבות של נפש-רוח-נשמה, מושג קבלי התופס שלושה יסודות במבנה הנפש של האדם).

האשמת האל מגיעה לשיאה בשיר **קדושה** המאזכר את השואה צורב אפר הנשרפים במצחו של האל 'אות הבל' (שם הספר, היפוכו של 'אות קין'). 'ימה לָכֶם / נִלְפָּתִים אֵלָיו כְּסוּמָא בְּאֶהָבָה / אֲרָבוֹת הַשְּׁמִים אֲטוּמוֹת לְתַפְלָה' היא טוענת והשיר מסתיים במילים 'המקום / ינחם את עצמו', משמע הוא כל כך אשם ואבל, עד שהוא זקוק לניחומים. אך מי אנחנו שנוכל לנחם את האל? אנו זקוקים בעצמנו לנחמה, אבל על פי עקרון ההיפוך המאפיין את שירתה של שולמית, נשאר על הפל- יכול לנחם את עצמו.

אסיים בשיר אהבה מיוחד במינו, המשתמש בדימוי יום-יומי באופן מקורי ביותר להביע תחושה לגמרי לא סתמית. השיר פונה ספק אל אדם ספק אל הכוח העליון שמחזיק אותנו בחיים:

להיות

קל למחוק אותי / כמו ספור כתוב / בעפרון / לא אתעקש להיות // שלך // קל למחוק אותי / כמו זעה / על מצחך בחם / לא אדבק / לא אתעקש // להיות

לי השיר מזכיר פרק תהילים קל"א (ה'), לא גבה לבי ולא רמו עיני ולא הלכתי בגדולות ובגפלאות ממני/ אם לא שניתני ודוממתי נפשי כגמול עלי אמו / כגמול עלי נפשי (...), שהמוטיב העיקרי שבו הוא הרסיגנציה, כלומר המעטה עצמית, ענווה רבה לנוכח מישהו או משהו גדול ונערץ, וכאשר היא אומרת 'לא אתעקש להיות // שלך' נשברת השורה והבית לפני המילה 'שלך' המהווה בית בפני עצמו, ואז מתבקש לקרוא כאן 'לא אתעקש להיות' בכלל. ואת זה אתה למד מסופו של השיר: '...לא אתעקש // להיות'. גם הפעם נשברת השורה והבית לפני המילה 'להיות', ואין לנו דבר אחריה, גם לא נקודה.